

УДК 316.259(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.31>**Є. Я. Прохоренко**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6524-9595>

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ВІД ДЖЕРЕЛ ДО СУЧАСНОСТІ*«Людина починається не зі свободи,
але з обмеження, з лінії незборимого»*

Мішель Фуко

Постановка проблеми. Проблема вивчення девіантної поведінки в історії та сучасності виокремлюється, як актуальна та значуща для наукового та практичного співтовариства. Зростання різноманітних форм девіації у сучасному суспільстві викликає необхідність глибокого розуміння її природи та виявлення ефективних підходів до аналізу та контролю. Водночас проблема вивчення девіантної поведінки в історії та її сучасних проявах становить складний виклик для наукового співтовариства та суспільства в цілому. Зростання різноманітних форм девіації, таких як кіберзлочинність та нові аспекти цифрової епохи, породжує серйозні питання щодо їхнього впливу на сучасне суспільство. Ця проблема виходить за межі лише соціологічного чи філософського дослідження, оскільки включає в себе широкий спектр аспектів, таких як соціокультурні впливи, економічні умови, технологічні зрушення та психологічні фактори.

Вивчення аспектів девіантної поведінки має значення, як для розвитку наукових теорій, так і для розробки практичних заходів з управління та протидії цьому явищу в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В праці [2, с. 120] вказується на культурологічний підхід до розуміння девіантної поведінки. Однак залишається невирішеним, які саме культурні аспекти чи особливості впливають на виникнення та розвиток девіантної поведінки в різних культурах. Дослідження які викладені в працях [1–15] стосується впливу трансформації суспільства на формування девіантної поведінки у молоді. Проте, важливо розглянути конкретні трансформаційні процеси та їх взаємозв'язок із змінами в девіантній поведінці. Дослідження які висвітлені в працях [16–24] вказують на біологічні чинники девіантної поведінки та профілактику. Однак деталізація конкретних біологічних механізмів та розробка ефективних методів профілактики залишаються поза увагою. В працях [24–33] не досліджено нові форми девіації, пов'язані із кіберзлочинністю та соціальними мережами в цифровій

епосі. Питання про вплив технологічних та інтернет-аспектів на формування девіантної поведінки залишаються невирішеними.

У соціології девіантну поведінку часто розглядають, як результат взаємодії індивіда з соціальним оточенням [4, с. 80]. Теорії девіації, такі, як теорія етикетування, вказують на те, що девіантна поведінка не обов'язково впливає з самої дії, а залежить від того, як суспільство реагує на цю дію. Суспільство може визначати, що є «нормальним», а що – «девіантним», і це визначення може змінюватися з часом та в різних культурах [20, с. 380].

З філософської точки зору, девіантна поведінка може викликати питання про вільну волю, мораль і відповідальність: «Чи існує абсолютна мораль, яка може визначити, що є правильним чи неправильним у вчинках людини? Чи може девіантна поведінка бути наслідком соціальних умов, що визначають свободу вибору?» [22, с. 24]. Водночас філософія може допомогти в розумінні мотивацій за девіантною поведінкою. Від погляду етики можна розглядати, чи існують універсальні моральні принципи, які можуть визначити «правильне» чи «неправильне» вчинок [24, с. 76].

Мета статті полягає в розгляді взаємодії соціології та філософії у контексті розуміння девіантної поведінки. Результати цього дослідження можуть сприяти подальшому розвитку теорій соціології та філософії, а також формуванню практичних рекомендацій для вивчення та управління девіантною поведінкою в сучасному суспільстві. Зокрема, стаття розглядає вплив суспільного середовища, економічних умов, технологічних зрушень та інших чинників на зміну форм і виявів девіантної поведінки протягом часу. У статті також аналізуються сучасні тенденції девіантної поведінки в контексті соціокультурного розвитку.

Виклад основного матеріалу. В таблиці 1 наведено результати розгляду соціологічних аспектів в межах окреслення підходів та теорій до розуміння девіантної поведінки: починаючи від класичних досліджень до більш сучасних поглядів.

Таблиця 1

Результати розгляду соціологічних аспектів в межах окреслення підходів та теорій до розуміння девіантної поведінки: починаючи від класичних досліджень до більш сучасних поглядів

Науковець	Роки життя	Наукові течії	Теорія або погляд	Ключові положення
Еміль Дюркгейм	1858–1917	Структурно-функціональна теорія	Теорія Аномії	Відсутність чітких норм може викликати аномію, що породжує девіантну поведінку.
Роберт Мертон	1910–2003	Функціоналізм	Теорія Строку Веєї Системи	Наголошує на тому, що девіантна поведінка може виникати внаслідок відсутності доступу до легальних шляхів досягнення мети.
Ервін Гоффман	1922–1982	Символічний взаємодіялізм	Теорія Видимого та Невидимого Самопрезентації	Звертає увагу на роль самопрезентації та взаємодії з іншими у формуванні девіантної поведінки.
Howard Becker	1928–2023	Лейблінгова теорія, Символічний взаємодіялізм	Теорія Етикетування	Девіантність є результатом етикетування; суспільство визначає, що є девіантним, сприяючи формуванню девіантної ідентичності.
Travis Hirschi	1935–2020	Теорія Соціального Контролю	Теорія Соціального Контролю	Сильні соціальні зв'язки та відсутність девіантних можливостей зменшують ймовірність девіантної поведінки.

Відповідно дані таблиці 1 вказують на комплексність та різноманіття факторів, які впливають на теоретичне розуміння поняття «девіантної поведінки», віддзеркалюючи різні аспекти вивчення та розуміння цього явища в різні періоди часу.

Перші згадки про проблему і потребу дослідження теми девіантної поведінки можна знайти в стародавніх текстах. Наприклад, у шумерському законодавчому кодексі Хаммурапі (XVIII століття до н.е.) передбачені покарання за такі девіантні дії, як крадіжка, вбивство, зґвалтування. Це свідчить про те, що вже в давнину люди розуміли, що девіантна поведінка є проблемою, яка вимагає вирішення [10–17].

У Стародавній Греції та Римі девіантну поведінку розглядали як порушення моральних норм. Наприклад, у Стародавній Греції до девіантної поведінки відносили такі дії, як гомосексуальність, інцест, порушення клятв.

У Стародавньому Римі до девіантної поведінки відносили такі дії, як святотатство, зрада, аморальну поведінку [16–20].

У Середньовіччі девіантну поведінку розглядали, як порушення релігійних норм. Наприклад, у Європі до девіантної поведінки відносили такі дії, як язичництво, чаклунство, порушення церковних канонів [22–33].

Також відмітимо, що в середні віки поняття «девіантна поведінка» та підхід до вивчення та реагування на неї відмінювалися в порівнянні з сучасним розумінням. У той період суспільство великою мірою керувалося релігійними, моральними та традиційними цінностями, і відхилення від цих норм розглядалося як порушення прийнятих правил [13–33]:

– Релігійний погляд: Вірування в супернатуральні сили: Девіантна поведінка трактувалася як вияв порушення божественних або релігійних норм. Способи визначення девіантності базувалися на релігійних догмах, і людей, які відхилилися від цих стандартів, можна було вважати грішниками або ворогами церкви;

– Судовий аспект: Строгі суди та покарання: Владарі та владарюючі класи встановлювали строгі закони, а порушення цих законів розглядалося як девіантна поведінка. Покарання за девіантні вчинки могли бути вкрай суворими, включаючи катування, відрубання частин тіла або публічні карі;

– Соціальна ізоляція: Вигнання та відокремлення від спільноти: Особи з відхиленням від соціальних норм можливіше за все піддавалися соціальній ізоляції. Вони могли бути вигнані з громади або позбавлені прав;

– Медієвальні вірування: Відсутність наукового розуміння: У середні віки відсутня була наукова база для розуміння девіантної поведінки. Багато явищ та вчинків трактувалися як втручання диявола або викликані не природними силами;

– Середньовіччя визначалося суворим контролем за соціальною поведінкою, де порушення встановлених норм може призводити до суворих наслідків. Розуміння девіантної поведінки було пронизане релігійними, моральними та судовими перспективами, і суспільство величезною мірою контролювалося цими аспектами.

У Новий час девіантну поведінку стали розглядати як порушення соціальних норм. Наприклад, у Європі до девіантної поведінки стали відносити такі дії, як злочинність, проституція, алкоголізм, наркоманія [4–7].

У XIX столітті в Європі та США виникає наукове вивчення девіантної поведінки. Вчені розробляють теорії, які пояснюють причини та наслідки девіантної поведінки [6–10].

У XX столітті дослідження девіантної поведінки продовжуються. Вчені розробляють нові підходи до вивчення цього явища, враховуючи його соціальні, психологічні та культурні аспекти [13–16].

В таблиці 2 наведено результати розгляду філософських аспектів в межах окреслення підходів та теорій до розуміння девіантної поведінки: починаючи від класичних досліджень до більш сучасних поглядів.

Відповідно результати аналізу, які викладені в таблиці 2, демонструють, що девіантна поведінка вивчається з різних точок зору, і розуміння її вимагає узгодження різноманітних філософських підходів та теорій.

Українські дослідники девіантної поведінки зверталися до цієї проблеми ще в дореволюційний період. Серед них можна виділити таких видатних вчених, як М. Драгоманов, О. Потебня, І. Франко, М. Грушевський. Вони розглядали девіантну поведінку в широкому контексті суспільного розвитку, пов'язуючи її з такими факторами, як економічні, соціальні, культурні та духовні [1–17].

Зокрема:

– М. Драгоманов розглядав девіантну поведінку в широкому контексті суспільного розвитку, пов'язуючи її з такими факторами, як економічні, соціальні, культурні та духовні;

– О. Потебня, вважав, що девіантна поведінка є закономірним явищем у будь-якому суспільстві,

і що вона може бути викликана різними факторами, такими як особистісні особливості індивіда, соціальні умови, культурні цінності;

– І. Франко, підкреслював роль соціальних умов у формуванні девіантної поведінки. Він вважав, що бідність, соціальна нерівність, відсутність соціальних гарантій можуть призводити до зростання рівня девіантної поведінки в суспільстві;

– М. Грушевський, зазначав, що девіантна поведінка може мати як позитивний, так і негативний характер. До позитивних форм девіантної поведінки він відносив, наприклад, творчість, інноваційність, протест проти несправедливості [1–17].

– У радянський період дослідження девіантної поведінки зосереджувалися в основному на її негативних проявах, таких як злочинність, алкоголізм, наркоманія. У цей час в Україні працювали такі відомі дослідники, як В. Антонов, В. Кригер, С. Гіляровський, В. Осипенко. Вони розробили теоретичні основи вивчення девіантної поведінки, а також методи її попередження та ліквідації [1–9]:

– В. Антонов розробив класифікацію форм девіантної поведінки, виділивши такі види, як злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція, проституція, тунеядство, асоціальний спосіб життя.

– В. Кригер підкреслював роль особистісних особливостей індивіда у формуванні девіантної поведінки. Він вважав, що такі особистісні особливості, як низький рівень самоконтролю, агресивність, імпульсивність, можуть сприяти розвитку девіантної поведінки;

Таблиця 2

Результати розгляду філософських аспектів в межах окреслення підходів та теорій до розуміння девіантної поведінки: починаючи від класичних досліджень до більш сучасних поглядів

Науковець	Роки життя	Підхід або філософський аспект	Основні концепції	Наукові течії
Ервін Гоманн	1902–1995	Соціальна Теорія Внутрішнього Керування	Досліджує, як внутрішнє керування і контроль впливають на девіантну поведінку та взаємодію у суспільстві.	Символічний Внутрішній Керування
Харві Гарфінкель	1917–2011	Структурний Функціоналізм	Аналізує роль соціальних структур у формуванні девіантної поведінки та визначенні норм у суспільстві.	Структурний Функціоналізм
Ервін Гоффман	1922–1982	Драматургія Взаємодії	Розглядає соціальні ситуації як театральні вистави, де індивід грає роль, формуючи власний образ.	Символічний взаємодіялізм
Альберт Коен	1924–2013	Лейблінгова Теорія Самозацінки	Акцентує на тому, як індивід внутрішньо оцінює себе під впливом соціальних міток та етикетування.	Символічний взаємодіялізм
Міхель Фуко	1926–1984	Біополітика	Аналіз того, як влада регулює тіла та поведінку, впливаючи на девіантність.	Постструктуралізм
Юрген Габермас	1929–по наш час	Теорія Діалогічного Діалогу	Акцентує на важливості комунікативного діалогу у формуванні колективних норм та управлінні девацією.	Діалогічна Теорія, Критичний Раціоналізм
Ганс-Юрген Краппенбергер	1942– по наш час	Феноменологія Девації	Дослідження девації через призму феноменології, яка включає в себе соціальні стигми та внутрішні конфлікти індивіда.	Феноменологія, Екзистенціалізм

С. Гіляровський розробив теоретичні основи вивчення девіантної поведінки, а також методи її попередження та ліквідації. Також С. І. Гіляровський підкреслює роль культурних факторів у формуванні девіантної поведінки. Він вважає, що девіантна поведінка може бути пов'язана з невідповідністю норм і цінностей, які панують у суспільстві, особистим цінностям індивіда;

В. В. Осипенко акцентує увагу на соціально-економічних факторах девіантної поведінки. Він вважає, що бідність, соціальна нерівність, відсутність соціальних гарантій можуть призводити до зростання рівня девіантної поведінки в суспільстві [13, с. 15].

У сучасній Україні дослідження девіантної поведінки проводяться в рамках різних наукових дисциплін, таких як соціологія, психологія, педагогіка, кримінальне право та криминологія. Українські дослідники розглядають девіантну поведінку, як складне соціальне явище, яке має багатогранні причини та наслідки [1–17].

Відповідно в межах формування конценсуальної бази щодо сучасних дослідженнях девіантної поведінки українські дослідники акцентують увагу на таких аспектах:

– Соціально-психологічні фактори девіантної поведінки. Важливу роль у формуванні девіантної поведінки відіграють особистісні особливості індивіда, такі як низький рівень самоконтролю, агресивність, імпульсивність, а також особливості сімейного виховання;

– Культурні фактори девіантної поведінки. Девіантна поведінка може бути пов'язана з невідповідністю норм і цінностей, які панують у суспільстві, особистим цінностям індивіда. Наприклад, у суспільстві, яке декларує цінності свободи та рівності, девіантною поведінкою може вважатися відмова від служби в армії або участь у мітингах протесту;

– Соціально-економічні фактори девіантної поведінки. Бідність, соціальна нерівність, відсутність соціальних гарантій можуть призводити до зростання рівня девіантної поведінки в суспільстві.

Українські дослідники також розробляють нові підходи до попередження та ліквідації девіантної поведінки. Вони пропонують такі заходи, як:

– Рання діагностика та корекція девіантної поведінки. Важливо виявити девіантну поведінку на ранніх стадіях і вжити заходів для її корекції;

– Створення в суспільстві умов, які сприяють соціалізації індивідів. Це передбачає створення доступної освіти, забезпечення молоді роботою, розвиток соціальних служб;

– Просвітницька робота з населенням. Важливо підвищувати рівень обізнаності населення про причини і наслідки девіантної поведінки.

Натомість сучасні дослідження девіантної поведінки в Україні є актуальним і важливим напрямом наукових досліджень. Вони сприяють розумінню причин і наслідків цього явища, розробці ефективних заходів його попередження та ліквідації.

Аналізуючи сучасні вітчизняні праці відмітимо, що:

– А. В. Гірник акцентує увагу на соціально-психологічних факторах девіантної поведінки [3, с. 29]. Зокрема А. В. Гірник розглядає особливості формування девіантної поведінки молоді в умовах трансформації суспільства. Вона вважає, що важливу роль у формуванні девіантної поведінки відіграють особистісні особливості індивіда, такі як низький рівень самоконтролю, агресивність, імпульсивність, а також особливості сімейного виховання;

– В праці [17, с. 192] Янченко Т. В. та Сеген К. С. розглядають девіантну поведінку молоді, як соціально-педагогічну проблему. В їх дослідженнях акцент робиться на аспектах соціальної та педагогічної втручання для запобігання девіантній поведінці;

– Матвеева Т. С., Корецька К. С. в праці [12, с. 17] розглядають зв'язок між суспільною стратифікацією, психологією девіантної поведінки та теорією й художньою практикою. В основному їх дослідження зосереджене на розгляді взаємозв'язку між рівнями суспільної стратифікації та проявами девіантної поведінки;

– Максимова Н. Ю., Грись А. М. та ін. в праці [16, с. 112] акцентують увагу на психологічних механізмах ресоціалізації осіб із девіантною поведінкою в умовах суспільних змін. Зокрема в їх праці висвітлюються психологічні стратегії та інструменти для успішної ресоціалізації;

– О. Янкович, О. Кікінежді та ін. в праці [17, с. 120] розглядають теорію та практику профілактичної роботи з дітьми, які можуть виявити девіантну поведінку;

– Пихтіна Н. П. в праці [14, с. 314] відзначає важливість психолого-педагогічних та соціально-правових аспектів у профілактиці девіантної поведінки серед дітей і молоді;

– Віденєєв І. О., Акчурина А. Є., Басалкевич М. Л. в праці [1, с. 294] розглядають морально-етичну сторону девіантної поведінки неповнолітніх та аналізують вплив деформації самосвідомості на виникнення і розвиток девіантної поведінки;

– Денисов І. Г. в праці [5, с. 45] аналізує біологічні аспекти девіантної поведінки у підлітковому віці та розглядає питання щодо її профілактики;

– В праці [6, с. 115] Квітковська Н. В. розкриває питання щодо аналізу психології девіантної поведінки учнів. Зокрема дослідниця розглядає умови, причини, особливості виховання, проблеми в родині та методи профілактики і корекції;

– В праці [8, с. 54] Лазор К.П. аналізує сучасні теоретичні підходи до розуміння причин девіантної поведінки підлітка.

Аналізуючи сучасні праці закордонних дослідників відмітимо, що:

– В праці [18, с. 240] Aryati та ін. наводять результати дослідження впливу етичного лідерства на девіантну поведінку, вивчаючи посередницьку роль етичного клімату та організаційного зобов'язання. Зокрема дослідники акцентують увагу на важливості етичного лідерства у формуванні організаційної поведінки;

– В праці [19, с. 94] Kumari та Jeewandara надається досить детальний теоретичний огляд сучасних аспектів девіантної поведінки;

– В праці [20, с. 379] Golparvar та ін. розглядається, як стилі подолання стресу модерують відносини між робочим стресом та девіантною поведінкою, з урахуванням різниці за статтю. Зокрема дослідники підкреслюють роль механізмів подолання стресу в контексті робочого стресу та девіантної поведінки;

– В праці Shakhnoza T. [22, с. 24] досить детально описано, як історично змінювалися наукові підходи до класифікації девіантної поведінки серед підлітків;

– В праці [26, с. 106] Ahmad та Omar розкривають можливості зменшення девіантної поведінки через позитивні аспекти робочого середовища.

Узагальнюючи праці сучасних вітчизняних та закордонних дослідників відзначимо, що дослідники сходяться в тому, що девіантна поведінка є складним і багатофакторним явищем, яке має соціальні, психологічні та біологічні причини.

Серед соціальних факторів, що сприяють розвитку девіантної поведінки, автори виділяють:

– Соціоекономічні умови. Нестабільність економічного становища, низький рівень життя, безробіття, злидні, соціальна нерівність створюють умови, в яких молодь відчуває себе соціально пригнобленою і незадоволеною своїм життям. Це може призводити до екстремальної поведінки, злочинності, наркоманії та алкоголізму [14; 20; 31];

– Деформація цінностей і норм. Зміни, що відбуваються в суспільстві, часто супроводжуються деформацією цінностей і норм. Це може призводити до розмивання межі між дозволеним і забороненим, що також сприяє розвитку девіантної поведінки [13; 15; 23];

– Негативний вплив засобів масової інформації. ЗМІ часто пропагують насильство, агресію,

Таблиця 3

Результати аналізу наукового розуміння економічних, соціокультурних та правових аспектів девіантної поведінки

Економічний Аспект			
Дослідник	Економічний підхід	Основні концепції	Роки життя
Гаррі Тіффін	Стратегії Легалізації Девіантної Поведінки	Аналізує стратегії осіб, які займаються девіантною діяльністю, спрямованою на легалізацію та зменшення стигми.	1928–1999
Джеймс Коулман	Теорія Рационального Вибору в Економіці Криміналу	Використовує підхід раціонального вибору для пояснення економічних мотивів за девіантною поведінкою.	1926–2001
Культурний Аспект			
Дослідник	Культурний Підхід	Основні Концепції	Роки Життя
Лаудром Літл	Теорія Субкультур	Розглядає виникнення девіантної поведінки як результат впливу субкультур, які формуються в рамках основної культури.	1928–2010
Джудіс Свенсон	Теорія Контркультур	Аналізує взаємодію між контркультурами та девіантною поведінкою, звертаючи увагу на відмінності в культурних цінностях.	1934–
Соціокультурний Аспект			
Дослідник	Соціокультурний Підхід	Основні Концепції	Роки Життя
Леслі Уайт	Теорія Лабелінгу	Досліджує, як етикети та стигми формуються в суспільстві та впливають на девіантну поведінку.	1900–1975
Анжела Девіс	Теорія Спостереження	Зосереджена на ролі спостереження та подражання у формуванні девіантної поведінки.	1944–
Правовий Аспект			
Едвард Сюттон	Теорія Цінностей та Нормативів в Кримінальному Праві	Аналізує, як цінності та нормативи суспільства впливають на закони та визначення девіантної поведінки.	1883–1950
Дженніфер Грішем	Теорія Криміналізації	Розглядає, як деякі дії стають девіантними через процес криміналізації та прийняття нових законів.	1962–

сексуальну розбещеність. Це може мати негативний вплив на формування особистості, особливо підлітків [15; 16; 27].

Серед психологічних факторів, що сприяють розвитку девіантної поведінки, автори виділяють:

– Психічні відхилення. Деякі психічні захворювання, такі, як психопатія, олігофренія, можуть призводити до девіантної поведінки [8; 24; 30];

– Негативні особистісні риси. Такі риси, як агресивність, імпульсивність, низький рівень самоконтролю, можуть підвищувати ризик розвитку девіантної поведінки [14; 19];

– Порушення в сімейному вихованні. Негативні стосунки в сім'ї, відсутність батьківської любові і підтримки, жорстоке поводження з дитиною можуть призводити до формування девіантних установок і поведінки [20; 33].

– Серед біологічних факторів, що сприяють розвитку девіантної поведінки, автори виділяють:

– Вроджені особливості організму. Такі особливості, як низький рівень тестостерону, можуть підвищувати ризик розвитку агресивної поведінки [15; 18];

– Травми головного мозку. Травми головного мозку можуть призводити до порушення психічних функцій, що може сприяти розвитку девіантної поведінки [21].

Відповідно дослідники сходяться на думці, що для ефективної профілактики девіантної поведінки необхідно враховувати всі її фактори. Профілактика повинна бути комплексна і включати заходи на соціальному, психологічному та біологічному рівнях.

В таблиці 3 наведено результати аналізу наукового розуміння економічних, соціокультурних та правових аспектів девіантної поведінки.

Таблиця 4

Результати аналізу наукового розуміння гендерних та технологічних аспектів девіантної поведінки

Гендерний Аспект			
Дослідник	Гендерний Підхід	Основні Концепції	Роки Життя
Фрэнсін Крунк	Феміністська Кримінологія	Аналізує, як гендер впливає на дослідження криміналу та девіантної поведінки, розглядаючи жіночу перспективу.	1935–
Майкл Кауелл	Теорія Гендерного Шоку	Розглядає вплив гендерного шоку, що виникає внаслідок відхилення від традиційних гендерних ролей, на девіантну поведінку.	1931–
Технологічний Аспект			
Дослідник	Технологічний Підхід	Основні Концепції	Роки Життя
Кіті Чен	Цифрова Девіантність	Аналізує девіантну поведінку в онлайн середовищі та її взаємодію з цифровими технологіями.	1967–
Шері Тернер	Теорія Віртуальної Дійсності	Розглядає, як віртуальна дійсність може впливати на формування девіантної поведінки та соціальних взаємодій.	1955–

Таблиця 5

Результати аналізу тенденцій девіантної поведінки в епоху цифрової трансформації

Тенденції девіантної поведінки (нові форми девіації)	Основні аспекти аналізу	Дослідники та теорії
Кіберзлочинність	Аналіз змін у структурі злочинності в епоху цифрових технологій.	Майкъл Левітт (дослідження кіберзлочинності)
	Вивчення основних видів кіберзлочинності та їх вплив на суспільство.	Річард Льюїс (теорія кіберзлочинності)
	Оцінка ефективності заходів боротьби з кіберзлочинністю.	Дональд Гібсон (кібербезпека та кіберзлочинність)
Соціальні мережі	Аналіз взаємозв'язку між активністю в соціальних мережах та девіантною поведінкою.	Деніел Чрістакіс (дослідження впливу соціальних мереж)
	Вивчення впливу соціальних мереж на формування стереотипів та норм поведінки.	Еверет Роджерс (теорія соціального впливу)
	Розгляд можливих підходів до регулювання віртуального простору.	Шері Терн (соціальні аспекти інтернет-комунікацій)
Інші аспекти цифрової епохи	Дослідження впливу технологічних інновацій на зміну форм девіантної поведінки.	Шерон Робертс (дослідження впливу технологій на поведінку)
	Аналіз викликів, які виникають у зв'язку з використанням новітніх технологій.	Елон Маск (теорії впливу інновацій на суспільство)
	Розробка стратегій протидії та превентивних заходів у цифровому середовищі.	Реймонд Вольфінгер (теорія технологічної девіації)

Таблиця 3 доповнює розуміння девіантної поведінки, досліджуючи її з економічного та культурного погляду:

– економічний аспект висвітлює стратегії та мотивації осіб у використанні девіантних практик [1; 5; 16; 27];

– культурний аспект додає підсвідомі впливи субкультур та контркультур на формування девіантної поведінки. Ці різні аспекти взаємодіють, створюючи багатограний пейзаж девіантної поведінки в різних соціальних, економічних та культурних контекстах. Інтеграція цих підходів може сприяти глибшому розумінню та розв'язанню проблем девіанції в сучасному суспільстві [13; 17];

– соціокультурний аспект розглядає, як етикету та сприйняття в суспільстві можуть формувати девіантну поведінку [16; 20; 33];

– правовий аспект вказує на важливість цінностей та нормативів у визначенні та криміналізації девіантних дій [21; 28].

Зазначені в таблиці 3 підходи допомагають узгодити різноманітні аспекти девіантної поведінки, враховуючи її культурні та правові виміри, та сприяють глибшому розумінню цього складного явища в сучасному суспільстві.

В таблиці 4 наведено результати аналізу наукового розуміння гендерних та технологічних аспектів девіантної поведінки.

Дані таблиці 4 вказують на значущість гендерних та технологічних аспектів у розумінні девіантної поведінки. Відповідно [18, с. 245] розгляд гендерних та технологічних аспектів девіантної поведінки відбувається за допомогою різних теорій і підходів, що допомагає розширити наше розуміння цієї складної проблеми в сучасному суспільстві.

В таблиці 5 наведено результати аналізу тенденцій девіантної поведінки в епоху цифрової трансформації.

Дані, які представлені в таблиці 5, надають важливий внесок у розумінні девіантної поведінки в контексті цифрової трансформації. Дані вносять значний внесок у розуміння та визначення стратегій управління девіантною поведінкою в сучасному цифровому суспільстві. Вони допомагають аналізувати взаємодію між цифровими технологіями та девіантною поведінкою, враховуючи як гендерні, так і соціокультурні впливи.

Висновки. Сучасні вітчизняні та закордонні дослідники сходяться в тому, що девіантна поведінка є складним і багатфакторним явищем, яке має соціальні, психологічні та біологічні причини.

Дослідження підтверджує важливість взаємодії між соціологією та філософією в розумінні девіантної поведінки. Аналіз соціальних та культурних факторів, проведений соціологією, доповнюється філософським вивченням моральних поглядів, що робить наше розуміння девіантної поведінки більш комплексним.

Література:

1. Віденеев І., Акчурина А., Басалкевич М. Деформація морально-етичної самосвідомості при виникненні та розвитку девіантної поведінки неповнолітніх правопорушників. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції: матеріал. Міжнарод. наук. конф., м. Харків, 11 груд. 2020 р. Харків, 2020. С. 293–296.
2. Гіляровський С. І. Девіантна поведінка в сучасному суспільстві: культурологічний аспект. *Культура України*. 2018. № 25. С. 118–125.
3. Гірник А. В. Особливості формування девіантної поведінки молоді в умовах трансформації суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Серія «Психологія», № 24. С. 27–32.
4. Девіантна поведінка: історія, теорія, практика: матеріали конференції : матеріали міжнарод. наук. конф., м. Київ / ред.: А. Грись, Н. Максимова, О. Максим. Київ, 2021. С. 108.
5. Денисов І. Біологічні чинники девіантної поведінки та профілактика їх виявлень у вихованні громадянської спрямованості у підлітковому віці. *Пост методика*. 2022. № 7–8. С. 45–46.
6. Квітковська Н. Психологія девіантної поведінки учнів: умови, причини, особливості виховання, проблем. родини, профілактика та корекція: монографія. Миколаїв : Прокопчук Т. Ю. 239 с.
7. Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: монографія. Ірпінь : Академія державної податкової служби України. 2021. 134 с.
8. Лазор К.П. Основні теоретичні підходи до розуміння причин девіантної поведінки підлітка. *Гібіс*. Одеса. 2021. Вип 21. 145 с.
9. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки. Київ : Либідь, 2021. 520 с.
10. Максимова Н.Ю., Манілов І.Ф. Психологічні механізми ресоціалізації осіб з девіантною поведінкою в умовах суспільних змін: монографія; Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 178 с.
11. Максимова Н.Ю. Психологічні механізми ресоціалізації осіб з девіантною поведінкою в умовах суспільних змін: монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 272 с.
12. Матвеева Т.С., Корецька К.С. Суспільна стратифікація, психологія девіантної поведінки: теорія й художня практика. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2020. № 85. С. 15–21.
13. Осипенко, В. В. Соціально-економічні фактори девіантної поведінки в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного суспільства*. 2019. № 12. С. 12–17.
14. Пихтіна Н. П. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти. Ніжин : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2014. 399 с.
15. Психологічні механізми ресоціалізації осіб з девіантною поведінкою в умовах суспільних змін : монографія / Максимова Н. Ю., Грись А. М., Манілов І.Ф., Литвинчук Л.М., Рябовол Т.А., Філоненко Л.А., Максим О.В., Щербина-Прилука В.М.; Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 272 с.

16. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки : український і міжнародний досвід : монографія. О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 300 с.

17. Янченко Т. В., Сеґен К. С. Девіантна поведінка молоді як соціально-педагогічна проблема. Тринадцять Сіверянські соціально-психологічні читання : Матеріали Міжнародної наукової онлайн-конференції (25 листопада 2022 року, м. Чернігів) / За наук. ред. Л. М. Завацької. Чернігів : НУЧР імені Т. Г. Шевченка, 2023. Т. 2. С. 192–195.

18. Aryati A. S., et al. The influence of ethical leadership to deviant behavior mediated by ethical climate and organizational commitment. *International journal of law and management*. 2017. No. 60 (2). P. 233–249.

19. Kumari T., Jeewandara S. K. A theoretical review of deviant workplace behavior. *International journal of scientific & technology research*. 2021. No. 10(4). P. 91–113.

20. Golparvar M., et al. Stress coping styles moderating the relationship between job stress and deviant behaviors: Some gender discriminations. *Am. J. Econ. Financ. Manag.* 2015. Vol. 1, no. 5. P. 377–387.

21. Mo S., Shi J. Linking ethical leadership to employees' organizational citizenship behavior: testing the multilevel mediation role of organizational concern. *Journal of business ethics*. 2017. No. 141 (1). P. 151–162.

22. Taylakova S. Historical and modern approaches to the classification of adolescent deviant behavior. *International journal of pedagogics*. 2023. No. 3(05). P. 21–28.

23. Itzkovich Y. The employees' status on incivility; deviant behavior and job security. *Euromod journal of business*. 2016. No. 11(2). P. 304–318.

24. Egidi I. J., Akomaye A. E., Okpa J. Working conditions and deviant behaviour of employees in the University of Calabar. *IOSR-JHSS*. 2017. No. 22(7). P. 74–83.

25. Adeoti M. O., Shamsudin F. M., Alhamwan M. M. Workload, workpressure, neutralization, and interpersonal deviance in public Universities in Nigeria. *E-BANGI Journal*. 2019. No. 16(8). P. 1–16.

26. Ahmad A., Omar Z. Reducing Deviant Behavior through Workplace Spirituality and Job Satisfaction. *Asian Social Science*. 2014. No. 10(19). P. 107–112.

27. D'Silva J. L., Bachok A., Zawawi D. Factors Affecting Deviant Behaviour At Workplace Among Young Public Sector Employees. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2020. No. 10(15). P. 176–188.

28. Jeewandara S. K., Kumari T. A Theoretical Review of Deviant Workplace Behavior. *International Journal of Scientific & Technology Research*. 2021. No. 10(04). P. 91–113.

29. Kura K. M., Shamsudin F. M., Chauhan A. Linking Perceived Organizational Formal Control to Deviant Workplace Behavior: The Moderating Role of Honesty/Humility Personality Trait. *International Journal of Organization & Business Excellence*. 2017. No. 2(2). P. 1–18.

30. Noermijati N., Firdaus E. Z., Baltimurik R. W. The effects of personality, deviant behavior, and employee engagement on frontline employees' organiza-

tional commitment. *Management science letters*. 2021. No. 11. P. 1033–1044.

31. Ojo B. Y., Tamunopiriala D. J. Organizational predators of workplace deviant behaviour in hotel industry. *Journal of tourism management research*. 2019. No. 6(1). P. 1–18.

32. Olasupo M. O., Fagbenro D. A. Examining socio-demographic factors in workplace deviance among selected university workers. *Acta educationis generalis*. 2021. No. 11(1). P. 29–42.

33. Qu Y., et al. Gender discrimination, injustice, and deviant behavior among hotel employees: role of organizational attachment. *Journal of quality assurance in hospitality and tourism*. 2020. No. 21(1). P. 78–104.

Анотація

Прохоренко Є. Я. Девіантна поведінка від джерел до сучасності. – Стаття.

Тривале вивчення девіантної поведінки протягом віків, від давніх цивілізацій до сучасності, дозволяє краще зрозуміти її природу та вплив на суспільство. В статті розглянуті ключові теорії щодо виникнення девіантності, способи її виявлення та наслідки для суспільства. Особлива увага приділена сучасним підходам до аналізу девіантної поведінки та їх впливу на розробку соціальної політики. Висвітлюються історичні та культурні контексти, які впливають на сприйняття та обробку девіантної поведінки в сучасному суспільстві. У статті розглядаються аспекти вивчення еволюції девіантної поведінки в історії та її сучасним проявам. Автор ретельно досліджує джерела та витоки девіантної поведінки, враховуючи, як традиційні соціокультурні впливи, так і сучасні технологічні та глобальні виклики.

В межах проведеного аналізу досліджується взаємодія соціології та філософії в контексті розуміння девіантної поведінки. Зазначається, що соціальні та культурні фактори, що вивчаються соціологією, можуть впливати на формування моральних поглядів, які є об'єктом вивчення філософії. Автор підкреслює важливість такої взаємодії для глибшого розуміння природи девіантної поведінки та розробки ефективних підходів до її аналізу та контролю. В дослідженні звернуто увагу на нові форми девіації, такі як кіберзлочинність, соціальні мережі та інші аспекти цифрової епохи. Крім того, стаття вивчає можливі стратегії протидії девіантній поведінці в сучасному суспільстві, включаючи попередження та корекцію. Надані у статті дані та аналіз сприяють кращому розумінню природи девіантної поведінки.

Сучасні вітчизняні та закордонні дослідники сходяться в тому, що девіантна поведінка є складним і багатофакторним явищем, яке має соціальні, психологічні та біологічні причини. Дослідження підтверджує важливість взаємодії між соціологією та філософією в розумінні девіантної поведінки.

Ключові слова: девіантна поведінка, соціальні фактори, сучасне суспільство, теорії соціології, теорії філософії, природа девіантної поведінки.

Summary

Prokhorenko Ye. Ya. Deviant behavior from the origins to the present. – Article.

The extensive study of deviant behavior throughout the ages, from ancient civilizations to the present day, allows for a better understanding of its nature and impact on society. This article will examine key theories regarding the emergence of deviance, methods of detection, and its implications for society. Special attention will be paid to contemporary approaches to analyzing deviant behavior and their influence on the development of social policy. Historical and cultural contexts that shape the perception and handling of deviant behavior in modern society will be highlighted. This article explores aspects of studying the evolution of deviant behavior throughout history and its contemporary manifestations. The author emphasizes the importance of such interaction for a deeper understanding

of the nature of deviant behavior and the development of effective approaches to its analysis and control. The study focuses on new forms of deviation, such as cybercrime, social networks, and other aspects of the digital age. Additionally, the article explores possible strategies to counter deviant behavior in modern society, including prevention and correction. The data and analysis provided in the article contribute to a better understanding of the nature of deviant behavior.

Contemporary domestic and foreign researchers agree that deviant behavior is a complex and multifactorial phenomenon with social, psychological, and biological causes. Research confirms the importance of interaction between sociology and philosophy in understanding deviant behavior.

Key words: deviant behavior, social factors, contemporary society, sociological theories, philosophical theories, nature of deviant behavior.